

Ville Olaus Petri rasera de gudstjänstliga perikoperna?

En understreckare¹ i en Stockholmstidning har upptagit frågan om reform av de kyrkliga perikoperna, d. v. s. de serier av texter ur gamla och nya testamentena, vilka dels förekomma som altarläsningar vid högmässorna, dels utgöra predikotexter såväl i högmässorna som i aftonsångerna.

Det är här ej meningen att i detalj ingå på uppsatsen i fråga. Det spörsmål som där behandlats är av synnerlig vikt enär reformkrav framställtts även i fråga om epistel- och evangelieserierna. De äro nedärvda från länge sedan svunna tider. Dessa båda textserier, liksom de dem föregående kollektbönerna utgöra vidare ett föreningsband mellan de flesta västerländska kyrkor. De utgöra framför allt ett icke föraktligt föreningsband emellan den svenska moderkyrkan och hennes döttrar i Finland och Amerika. I förhållande till de senare tillkomna serierna av predikotexter, som äro rikssvenska specialiteter, behålla därför epistel- och evangelietexterna en särställning och ändringar i dessa böra betraktas med större kritisk skärpa än förändringar i de andra nämnda textserierna.

Bland röster i den nämnda understreckaren som uppkallats till förmån för reform av de gudstjänstliga läsningarna återfanns även Olaus Petris. Om honom meddelades att han ville avskaffa den fastställda textserien och läsa skriften i följd. Med den fastställda textserien avses själfvallet epistlar och evangelier, några andra textserier funnos ju ej till på hans tid.

Huru förhåller sig härmed? Har verkligen Olaus Petri velat rasera de kyrkliga perikoperna och ersätta dem med en fortlöpande bibelläsning, så att man i den ena mässan läste det kapitel som följde på det som man läst föregående mässa och fortsatte därmed till dess Nya testamentet vore genomläst? Vad hade detta inneburit? Ett fullständigt rasande av det hävdvunna kyrkoåret. Har verkligen Olaus Petri hyst sådana avsikter och har hans inställning mot det från medeltiden nedärvda gudstjänstliga arvet varit så kritiskt att han icke ens hesiterat inför ett avskaffande av de texter på vilka kyrkoåret var uppbyggt?

Det i understreckaren gjorda påståendet är dess författare icke ensam om. Det hör med till de påstående som liturgiska författare och kyrkohistoriska skribenter länge nog okritiskt upptagit av varandra, men som sakligt ej kunna verifieras.²

¹ Andræ: Ett hundraårigt reformkrav. Sv. D. 27. 4. 1935.

² K. B. Westman: Inledningen till Den svenska mässan i Olaus Petris Samlade skrifter s. XV; C. Bergendoff: Olavus Petri (1928) s. 151. A. O. T. Hellerström Liturgik (1932) s. 127.

Vad säga Olaus Petris egna gärningar och ord om saken?

1. År 1526 utkom den första översättningen av Nya Testamentet. Vi kunna här bortse från om översättningen verkställdes av Olaus Petri eller ej. Det är visst att den trycktes på det kungliga tryckeriet, som vid denna tid kontrollerades av Laurentius Andreae. Här har förvisso intet fått nästla sig in, som ogillades av konungens secretarius och av Olaus Petri. I denna den första svenska översättning av Nya Testamentet finnes en förteckning på samtliga evangelietexterna och på de epistlar, som hämtats ur Nya Testamentet. Som jag i annat sammanhang snart hoppas få tillfälle att framlägga är denna perikopförteckning en exponent på gudstjänstlivet vid denna tidpunkt i Stockholm. Den följer slaviskt de medeltida läsningarna inom Ärkestiftet. Den blev sedermera grundläggande för den svenska traditionen i detta stycke fram till våra dagar, som alltså härigenom kom att anknyta till sedvänjan inom Ärkestiftet.

Är det nu troligt att de män, som burit det slutliga ansvaret för tillblivelsen av Nya Testamentet 1526, gjort sig den betydliga mödan att ur Uppsala missalet sammanställa dessa perikoper till tjänst för dem som ville i gudstjänsterna läsa de övliga texterna på landets eget tungomål, medan de samtidigt i sina hjärtan hyste en åstundan att avskaffa samma serier?

2. År 1528 utgav Olaus En nyttig postilla och två år senare En liten postilla. Den förra såsom ofullständig kan här lämnas å sido. Den senare är tillräckligt talande. Den är — efter rubriken — En liten postilla över alla evangelier, som läsas om söndagarna under hela året, ävensom över de evangelier som läsas på de viktigaste högtiderna under året. Det finnes intet tvivel om Olaus Petris författarskap. Vad vittnar nu denna postilla om? Att dess författare, då han vill giva klerkerna och kyrkoprästerna över hela Sveriges rike en hjälp i deras mödor med predikandets alltid lika svåra konst, meddelar predikningar till den hävdvunna serien av söndagarnas och helgdagarnas förnämsta text: dagens evangelium — det evangelium som angives i Nya Testamentet 1526. Är det möjligt att den man som velat avskaffa den samma serien, gör sig en så oerhörd möda att han utlägger just dess texter, i st. för att bereda marken för sina egna planer och ge en kommentar till bibelns böcker i följd? Ett är visst: Vilka avsikter Olaus Petri förborgat i sitt hjärta så har han genom sin postilla grundmurat det gamla kyrkoåret i det svenska gudstjänstlivet.

3. Varpå grundar sig nu den traditionella uppfattningen om Olaus Petris kritiska inställning till de kyrkliga lektionerna? Uppenbarligen på ett ord som återfinnes i den 1531 tryckta mässan på svenska. Men endast där, — det saknas i följande upplagor av år 1535 och följande. Där står att läsa allra sist: »Epistlar och evangelier hållas allra likast av begynnelsen kapitel efter kapitel så mycket man täckes var dagen. Om någon därutöver förargas, må man då hava dem som de i mässe boken uttecknade äro till dess folket varder bättre undervist.»

Härav menar man sig nu kunnat hämta att Olaus Petri, som signerat företalet — men endast företalet — till mässan, velat att prästerna

helst skulle läsa epistlar och evangelier i följd ur bibeln vid sön- och helgdagarnas mässor.

Det fel man här gjort sig skyldig till, är att man ersatt »var dagen» med »sön- och helgdag». Anvisningen här avser uppenbarligen den alltjämt brukade dagliga mässa som prästen ofta fick läsa för sig själv och som han läste även om ingen annan kom till städes. Om inga särskilda högtidsdagar inföllo läste man då enligt medeltida bruk de texter som anvisades för feriamässor. Detta kunde innebära att prästen understundom vecka efter vecka på vardagarna läste samma texter i epistel och evangelium. Detta måste ju för Olaus Petri te sig som ett oting och fullkomligt onödigt, nu när Nya Testamentet fanns tillgängligt i sin helhet. I stället kunde prästen till sin egen och andras uppbyggelse läsa »var dagen» därur kapitel efter kapitel. Det var alltså en själavårdande anvisning av betydligt värde för den enskilda andakten.

Att denna tolkning måste vara riktig understrykes av den andra satsen. Om åhörarna av en sådan mässa förargades, så fick man välja de gamla perikoperna för feriamässorna, och de fingo uppsökas efter de gamla mässböckerna — de funnos nämligen ej upptecknade i perikopregistret i Nya Testamentet. Hade hela denne anvisning avsett sön- och helgdagsmässorna skulle naturligtvis hänvisning gjorts till denna förteckning och ej till mässeböckerna.

4. Ett ord i företalet till 1530 års postilla motsäger icke vad ovan sagts. De ord jag åsyftar utgöra en förmaning till predikanten ej till liturgen. Där läses: Item vore ock väl nyttigt att prästerna, där de hava det nya testamentet på svenska, alltid läste där något ut ett kapitel halft eller helt om var helgdag och förlängde därmed sin predikan. Här är det alltså fråga om något som skall ske i samband med den på helgdagarna förekommande predikan — ej om altarläsningarna.

In summa Olaus Petris gärningar och hans ord visa att han icke ställt sig avvisande till de kyrkliga perikoperna. Han har i stället medverkat att inarbeta dem i evangeliskt svenskt kyrkoliv.

Man må för förändring av de hävdvunna epistel- och evangelietexterna uppkalla huru många senfödda svenska kyrkomän som helst. Det är att begå våld på historiska fakta, då man härvid stöder sig på den svenska reformationens bärare och förkämpar. De höra icke till kyrkoårets föraktare och fiender utan äro dess försvarare och värnare.

Arthur Adell.